

HOMO NOVUS

ANŠLAVS EGLĪTIS

Anšl. Eglītis

HOMO NOVUS

821.174-31
Eg 730

Natālijas Kugajevskas vāka dizains

Vāka noformējumā izmantoti fotoattēli no sqback.depositphotos.com,
alonesdj.depositphotos.com, Elf+11.depositphotos.com,
mploshykhina.gmail.com/depositphotos.com

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Anšlavs Eglītis, 1946

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2024
ISBN 978-9934-32-500-7

Ja šai romānā kāds saskata it kā zināmus notikumus vai pazīstamas personas, tad tā ir tikai sagādīšanās. Viss, par ko šai romānā rakstīts, ir autora izdomājums.

PULKSTEN astoņpadsmitos četrdesmit Rīgas centrālsta-
cijā pienāk divi vilcieni – no Parīzes un Vecgulbenes.
193... gada pirmajā septembrī no šiem vilcieniem izkāpa
divi jaunekļi vienos gados un puslīdz vienā augumā.
Ātrvilciena Parīze–Berlīne–Rīga pasažieris, plandīdams
uzkrītoši platstripainu mēteli, tik elastīgi nolēca uz
perona, ka pat pelni nenobira no cigaretes, ko viņš ele-
ganti turēja smalkā, Rīgā neredzētā, caurumainā zivs
ādas cimdā ietērtā rokā. Viņš pameta paviršu skatienu
visapkārt un nicīgi savilka virslūpu, kuru greznoja šaura
ūsu zimziņa, kā teikdams: te nu mēs atkal esam vecajā,
garlaicīgajā Rīgā. Pat neatskatījies uz nesēju, kas stīvējās
ap viņa somām, jauneklis knašiem soļiem devās uz izeju.
Viņa gaitai, kustībām, skatienam piemita īpaša augstprā-
tīga nevērība, kas radīja īgnumu, bet savādā kārtā arī
valdzināja.

Tiklīdz atbraucējs iegāja stacijā, no sagaidītāju bara
iznira neliels, apaļīgs, gadus trīsdesmit vecs vīrelis dzel-
tenu, viegli bakurētainu seju kā siera riteni, arī it iznesīgi
un glumi tērpies, kaut gan visnotaļ tikai tepat Rīgā pārka-
mās mantās.

– Bon žūr, mon šēr Eižēn! – sagaidītājs sauca, izstiepis
abas rokas.

– Sveiks, vecais šakāli! – Eižēns atbildēja nekaunīgi skaļi, likdams blakus stāvētājiem atskatīties, un, neievērodams izstiepto roku, gandrīz apvainojoši spēcīgi ievēla apsveicējam ar plaukstu pa kamiesi, tā ka biežais popējums ieliecās ar dobi.

– Šēr musjē, šēr musjē, – aizgrābts šļupstēja apaļgais, bet, tā kā viņa franču valodas zināšanas ar to bija galā, turpināja tālāk mūsu pašu mīļajā latviešu valodā:

– Nu tu esi bagāts!

– Ej, vai tad jau esmu, es domāju, ka tikai būšu!

– Var sacīt droši – esi. Šorīt saukuši mācītāju, – sacīja sagaidītājs, ieķerdamies Eižēnam elkonī. Abi braši devās uz izeju.

No vilciena, kas pienāca no Vecgulbenes, lēni un apdomīgi iztuntuļojās labā pašautā vadmalā tērpies jauneklīs. Siksnā uz pleca viņam karājās liela krāsu kaste ar piesprādzētu saliekamo glezturi. Vienā rokā viņš nesa segu saini, otrā – prāvu nekrāsota koka lādi, kuras plānais dzelzs rokturis nelādīgi graužās rokā. Pēc katriem divdesmit soļiem nešļavas vajadzēja likt zemē un pūtināt rokas. Ik reizes, kad drūzmā kāds uzgrūdās, jauneklīs atvainodamies pasmaidīja biklu, iestingušu smaidu. Viņš kustējās tik skopi, cik vien iespējams, – elkoņus turēja cieši piespiestus ķermenim, apkārt raudzījās tikai šķielēdams, kā neuzdrošinādamies brīvi grozīt galvu. Šī biklība neļāva arī pilnīgi atlikt muguru, un tāpēc viņš gāja mazliet uzkūcis. Citādi slaidais un spēcīgais augums bija bez vainas un pašaurā, pakaulainā seja zem pelēku matu kušķa savā jauneklīgajā vīrišķībā, ja ne taisni skaista, tad noteikti glīta.

Stacijas durvīs visi trīs nācēji sastapās.

– Eižēn, šērī, vai tu man atvedi jūrmalas kreklu ar zaļajiem astoņkājiem, kādus Doviļā, kā tu rakstīji, valkājis Šarls Bojē?

– Ej nu, astoņkāji, kam tev septembrī jūrmalas kreklš... nolādēts pa gaisu! – iesaucās Eižēns, iesperdamies ar savu neredzēti biezzoļaino, zilisarkano ziemišķa ādas kurpju purniem biklā iebraucēja lādes sānos, ko tas, rokas pūtinādams, atkal bija nolīcis zemē.

– Nesēj, ko guli! – viņam uzbļāva Eižēna pavadonis, un nabaga provinciālis, bailīgi atkāpdamies, skaļi nograbināja gar stacijas sienu savu krāsu kasti un glezturi.

Šinī brīdī drūzmā pavīdēja kāda apaļa un sārta, drusku mūsaina, vīzīgi smīnoša seja. Smīnēja viss – sārtie vaigi, mazais, uzrautais degunelis, šaurā, mazā bērna mutīte, un tikai spīvās, ļoti gaišās acis šajā vieglprātīgajā palaidņa puikas ģīmī liecināja, ka tās pieder nobriedušam vīram.

– Lēnām pa tiltu, Pušmucov, – sacīja sārtvaidzis, – kā jūs, antreprenieris un izstāžu rīkotājs būdams, neatšķīrat gleznotāju no nesēja? Vai arī jūs viņam gribējāt paglaimot, uzrunādams kā kultūras nesēju?

– Ak, atvainojiet, gleznotāja kungs! Sveiki, Kurcuma kungs, steigā nepamanīju, – samulsis murmināja Eižēna pavadonis.

– Tas piedodams, Pušmucova kungs, jo jūs patlaban esat ļoti bagāta mantinieka antreprenieris. Sveiki, Žibeikas kungs, jūs īstā laikā ierodaties Rīgā!

Eižēns sašķieba lūpas ar tik aristokrātisku nicināšanu, ka droši samulsinātu katru, tikai ne Kurcumu.

– Kurcuma kungs nav mainījis dabu un šļāc indi pa visām skriptām. Nekavējiet laiku, steidziet spodrināt

savu visziņa slavu un iztaurējiet, ka Eižēns Žibeika ir klāt!

– Hm, Eižēns Žibeika klāt, un Kaspars Žibeika prom.

– Ko, tēvocis jau miris? – iesaucās Eižēns, aizmirdams visu aristokrātismu.

– Jā, šodien sešpadsmitos četrdesmit.

– Apsveicu, tas ir, kondolēju! – karsti čukstēja antreprenieris Pušmucovs. Viņš pamāja ormanim, palīdzēja Eižēnam iekāpt, un abi, tālāk neko nevaicādami, mudīgi aizbrauca.

Kurcums pašapmierināti sabāza rokas diezgan apbružāto svārku kabatās un, atgādinādams palaidņa puiku vairāk kā jebkad, ļāva gājēju straumei aiznest sevi līdz tuvākai tramvaja pietātni. Aiz muguras viņam visu laiku kaut kas klabēja, džerkstēja, sitās gar bruģi un pēdīgi atskanēja arī daudzbalīga rāšanās:

– Ko jūs te maisāties visiem pa kājām? Drāžas kā negudrs, kur tik biezāks! Pievāciet tos žuburus!

Kurcums atskatījās un ieraudzīja neveiklo gleznotāju, kas, tikko vairs spēdams noturēt savu lādi un saini, klupdams krizdams mocījās uz pietātni. Krāsu kaste ar piesprādzēto glezturi bija sagriezusies pavisam šķērsu mugurai un bukņija gājējus pa labi un kreisi. Beidzot viņš nometa lādi un segu saini uz šaurā pietātnes trotuāra tieši blakus Kurcumam, atgrūda cepuri pakausī un, dziļi elsdams, berza samocītās plaukstas. Biklā un piepūlē idzīgā seja spīdēja vienos sviedros, pie pieres lipa garas matu šķipsnas.

Atelsies jauneklis pamatīgi nopētīja tramvaja gaidītājus un, nolūkojies kādu uniformētu vīru – pret uniformām province laikam jūt uzticību –, sīki iztaujāja, kā

un ar kuru tramvaju var aizbraukt līdz Pāvila baznīcai. Kad pietājās tramvajs, jauneklis sagrāba savas mantas un veicīgi metās pirmā vagona pirmajā platformā. Skaļi nosēkdamies, viņš uzstīvēja savu smago lādi uz kāpnēm, bet gluži apjuka, kad konduktors viņam aizkrustoja ceļu un strupi raidīja projām. Nu jauneklis metās vagonam uz otru galu, bet arī tur viņu saņēma saucieni: “Ar mantām uz piekabināmo vagonu!” Tramvajs jau kustējās, kad, pēdējiem spēkiem smagās mantas vēzēdams, jauneklis pusrāpus, puskrīšus ierausās, kur norādīts. Kurcums ieinteresēts viņam sekoja.

Tikko jauneklis bija nokrāvis savus saiņus uz sola un pats, laimīgi nopūzdamies, atkritis blakus, uzbruka jauna nelaime – konduktors noprasīja lieku biļeti par saiņiem.

– Ko, par saiņiem arī jāmaksā? – sašutis sauca jauneklis. – Kur tas redzēts? Kā tad vilcienos var vest, cik grib? Tad jau es labāk būtu ormanī braucis. – Bet konduktors neatlaidās, un jauneklis sapīcis samaksāja. Kurcums piesēdās viņam un smīnīgi iejautājās:

– Pirmo reizi Rīgā?

Jauneklis aizdomīgi pašķielēja un atcirta:

– Nezin’ vis, vai pirmo.

– Zin’ gan, – atsmīnēja Kurcums, – citādi jūs zinātu, no kura gala jāiekāpj tramvajā.

– Nu, kad pirmo, tad pirmo, – noteica jauneklis, izbeigdams sarunu. Bet Kurcums neatlaidās:

– Varēja gan radiņi atnākt priekšā, nebūtu vienam jāmaldās un jāstīvējas ar saiņiem.

– Man Rīgā nekādu radu nav, – atbildēja jauneklis, aizstāvēdams neesošo radu godu.

– Nav? – brīnījās Kurcums. – Pie kā tad braucat?

Jaunekļa acīs pazibēja bažas.

– Nu, tādi seni paziņas mātesmāsai. Nemaz nezinu, vai vēl vecā vietā dzīvos.

– Un, ja nedzīvos, ko tad?

– Tad... iešu uz... Centrālviesnīcu, – teica jauneklis un novērsās. Bet no Kurcuma tik lēti nevarēja tikt vaļā. Viņš paklaudzināja ar pirkstu pie jaunekļa krāsu kastes un noprasīja:

– Uz akadēmiju?

– Nē.

– Uz kādu privātu studiju?

– Nē. – Tad, paskatījies Kurcumam sejā, jauneklis sacīja, galīgi izbeigdams sarunu: – Es jau esmu beidzis Daugavpils mākslas skolu. – Bet veltas cerības.

– Ko tad jūs Rīgā darīsīt?

– Ko darīšu? Latviešu māksliniekiem taču ir tikai viens ceļš: uz Rīgu.

– Oho! Tad jau jūs, kā sliktos romānos mēdz sacīt, taisāties iekarot Rīgu. Es kļūstu liecinieks kādas slavenas karjeras sākumam. Cevaine iekaro Rīgu! Vēlu laimes! – sauca Kurcums, nebēdādams, ka blakussēdētāji sāk jaunekli ziņkārīgi uzlūkot.

– Kā jūs zināt, ka esmu cevainietis? – brīnījās jauneklis.

– As ešu viszinis, – atteica Kurcums mīkstajā cevainiešu izlokšnē.

– Jūs arī no mūsu puses? – no sirds ieliksmots, sauca jauneklis, aizmirsis visas aizdomas, bet Kurcums dzedri atteica:

– Vai es tāpēc zivs, ka māku peldēt?

Jauneklis samulsis atkal apklusā.

Pēkšņi Kurcums izstiepa roku un satvēra skiču grāmatu, kas rēgojās jaunā gleznotāja ārējā svārku kabatā. Pārāk pārsteigts, lai ko iebilstu, tas noblīsināja tikai baltas acis. Ar vingrinātu roku Kurcums vienā mirklī izšķirstīja albumu. Nozibēja vesela kaskāde seju, augumu, ainavu. Valšļa smīns uz brīdi nozuda no Kurcuma sejas, bet ūdensgaišās, žīglās acis piemiedzās. – Viņš bija gaidījis ko citu – iesācēja nevarīgos sīkumojumus, bet šeit zibēja droši, gandrīz bezbēdīgi cilpotas līnijas, neparasti pretskati un savijumi. Viņš apstājās pie kāda zīmīga meitenes profila ar ēģiptiski pabiezu, saldkairu virslūpu. Drošās līnijas, brīžam izkusdamas gaismas lāmās, brīžam pazudamas plašos ēnu plankumojumos, piešķīra zīmējumam tvirtumu un maigumu.

– Jums, vai zināt, ir ķēriens... – savādi silti sacīja Kurcums, bet steigšus piemetināja ar smīnu: – Uz sieviešiem, es gribēju sacīt. Jums skaista draudzene. – To sakot, viņa balsī ieskanējās kas līdzīgs skaudībai.

– Ai, nē, – atteica gleznotājs, – profils nav zīmēts no dabas.

– Tātad tikai sapņu tēls, – nopūtās Kurcums, aizvēra albumu un veikli iebāza atpakaļ īpašniekam kabatā. Labu brīdi viņš cieši lūkojās jauneklī ar savādu, gandrīz apvainojoši pētīgu skatienu – kā ārsts jūrascūciņā, kurai tas taisās iešļircināt kādas pārbaudāmas zāles. – Vai gribat, es jūs tūlīt ievedīšu pašā Rīgas gleznotāju cietoksnī? Nāciet līdz!

– Nē, nē, – atcirta jauneklis, ar visu augumu piekļaudamies savām mantām, – es pats zinu, kur man jāiet.

Kurcums paņirdza nelidzenus zobus:

– Vai tad es izskatos pēc zemnieku ķērāja?

– Visādi ir redzēti, – noteica jauneklis.

– Ar bailēm un aizdomām jūs Rīgā tālu netiksiet. Te ir jātver katra izdevība, bet katrā ķērienā ir risks. Ar to dūšu jums laikam ir tā, kā ir. – Jauneklis neatbildēja, bet slepus piespieda roku krūšu kreisajai pusei. – Nebaidieties! Maks vēl nav izcelts, – smējās Kurcums. – Es dodos uz mazām viesībām kādā darbnīcā. Tur būs vesels bars mākslinieku. Jūs vienā rāvienā nodibināsiet tādas pazīšanās, kādas gadiem nesameklēsiet.

– He! Tā tieši no ceļa – ar visām mantām pie svešiem ļaudīm? – nicīgi iesmējās jauneklis.

– Ak ko, kas labs var nākt no Malienas! – norūca Kurcums un pagriezta jauneklīm muguru.

Bet nebija tramvajs nobraucis ne pusi kvartāla, kāds viņu bikstīja pie piedurknes.

– Iesim ar', – sacīja jauneklis ar mirdzošu skatienu.

– Un ja nu es nozogu jūsu pašautās segas un palagus un pievācu putraindesas un karašas, kas droši vien slēpjas jūsu lādē?

– Vai nu tik traki būs, – pasmaidīja jauneklis. – Vai jūs arī esat gleznotājs?

– Es – gleznotājs? Vai tad es izskatos tik visgribīgs? Bet nu mudīgi laukā! Mēs jau esam nobraukuši labu gabalu garām.

Jauneklis sagrāba savas mantas un ar lielu troksni un grabēšanu izklupa uz ielas.

– Vai tad jūs skaidri nezināt, kur jāiet? – viņš bažīgi jautāja.

– Zinu gan. Bet jūs jau vilcinājāties nākt līdzī.